

Gårdbrukere tjener langt mer enn gjennomsnittsnordmannen:

Dette får bonden

I jordbruksforhandlingene legges det til grunn at bøndernes inntekt pr. årsverk i år bare utgjør beskjedne 305.500 kroner, men ferske tall fra Statistisk sentralbyrå viser at gårdbrukerne allerede i 2012 hadde en gjennomsnittlig bruttoinntekt på nærmere 550.000 kroner. Her ser du hva bøndernes inntekt i virkeligheten består av.

Hvordan kan bønder leve av en årsinntekt på drøyt 300.000 kroner, slik det i vårens jordbruksforhandlinger legges til grunn at de gjør?

Svaret er at bonden faktisk har en mye høyere inntekt enn tallene som fremgår av oppgjøret og avisspaltene. Selv om bondeorganisasjonene stadig hevder at bønderne tjener langt mindre enn andre grupper, ligger gjennomsnittslønnen til en bonde i virkeligheten langt over en norsk snittlønn.

Systemet med alle tilskudds- og stønadsordningene for bønderne er så komplisert at det nærmest er umulig for utenforstående å få en oversikt over hva bønder faktisk tjener, og det hevdes med tyngde at det er gjort slik for at færrest mulig skal forstå bøndernes lukrative system.

Det hele er regulert ned til hver minste detalj. En bonde får for eksempel 4.028 kroner i året av staten pr. melkeku for de første 16 kuene, og deretter 2.072 kroner for hver av de ni neste.

Tilskuddssatsen for avisgris nummer én til 35 er 1.202 kroner pr. gris på en gård i Nord-Norge, mens tilsvarende sats for verpehøne nummer én til tusen er 24 kroner pr. høne. Bonden får 48,21 kroner pr. kilo storfekjøtt og 4,95 kroner pr. liter kumelk, pluss et eventuelt pristilskudd som avhenger av hvor i landet varen er produsert. Og slik fortsetter det (se tabeller).

Hvor mye tilskudd en bonde får avhenger altså både av hvor gården er, hva slags virksomhet som bedrives ▶

Bøndens inntekt

Jordbrukets regnskap¹

Budsjett 2014 for jordbruksoppgjøret.	1000 NOK
Sum produksjonsinntekter*	29820000
Direkte tilskudd**	10 966 000
Totale inntekter inklusive direkte tilskudd	40 786 000
Antall årsverk	47 000
Vederlag til arbeid og kapital pr. årsverk inklusive effekten av jordbruksfradraget***	305 500

Gårdbrukernes inntekt i 2012

Lønnsinntekt	230 600
Næringsinntekt fra jordbruk	162 300
Andre næringsinntekter	69 200
Pensjoner	41 700
Kapitalinntekter o.l.	42 800
Sum gjennomsnittlig inntekt for gårdbrukere	546 400
Antall jordbruksbedrifter med personlig bruker	42 141

Kilde: SSB

1. Oversikt over utvalgte tall som ligger til grunn for Budsjettmemnda for Jordbrukets beregning av inntekt pr. årsverk på 305.500 kroner.

*Salgsinntekter fra matproduksjon (alt fra melk til poteter og kylling).

**Tallet som fremgår som tilskudd til jordbrukssektoren over statsbudsjettet utgjør over 14 milliarder kroner, men kun rundt 13 milliarder har inntektseffekt for bønderne. Årsaken til at kun 11 milliarder er ført som direkte tilskudd i denne oversikten, er hovedsakelig at pristilskuddene er ført under produksjonsinntekter, selv om de i realiteten er tilskudd.

***Tallet avviker fra totale inntekter inkludert direkte tilskudd delt på antall årsverk. Årsaken er at det også er tatt hensyn til avskrivninger, kapitalkostnader, inntektseffekt av jordbruksfradraget osv.

Kilde: Budsjettmemnda for jordbruket

Priser og pristilskudd

Dette får bonden for maten*	Kroner i 2014	Dette får bonden i pristilskudd *	
		Kroner i 2014	
Matpoteter	4,68 kr pr. kg	Grunntilskudd geitemelk	3,26 kr pr. liter
Kumelk	4,95 kr pr. liter	Sauelkjøtt	3,81 kr pr. kg
Hvete, matkornkvalitet	2,85 kr pr. kg.	Geitekjøtt	5,15 kr pr. kg.
Storfekjøtt	48,21 kr pr. kg.	Distriktstilskudd melk.	
Kalvekjøtt	53,84 kr pr. kg.	Avhenger av sone. Høyeste sats, sone J	1,80 kr pr. liter
Sau/lam	47,66 kr pr. kg.	Distriktstilskudd kjøtt av storfe og geit. Avhenger av sone. Høyeste sats, sone 5	11,9 kr pr. kg.
Gris	24,07 kr pr. kg.	Distriktstilskudd kjøtt av sau. Avhenger av sone. Høyeste sats, sone 5	13,8 kr pr. kg.
Honseslakt	2,35 kr pr. kg.	Distriktstilskudd kjøtt av gris. Avhenger av sone. Høyeste sats, sone 5	5,40 kr pr. kg.
Kylling	19,70 kr pr. kg.	Kvalitetstilskudd storfekjøtt	3,70 kr pr. kg.
Blomkål	9,67 kr pr. kg.		
Gulrot	6,83 kr pr. kg.		
Løk	5,96 kr pr. kg.		
Tomater	19,00 kr pr. kg.		
Issalat	15,36 kr pr. kg.		
Epler	10,87 kr. pr. kg.		
Jordbær	34,88 kr pr. kg.		

*Eksklusiv pristilskudd

KOMPLISERT OG DETALJSTYRT: Systemet med alle tilskudds- og stønadsordningene for bønderne er så komplisert at det nærmest er umulig for utenforstående å få en oversikt over hva bønder faktisk tjener. Tabellene viser kun et lite utvalg av systemets mange satser.

- Det er bare landbruksdirektøren og Vår Herre som har oversikten over disse stønadsordningene, og i det siste har også Vår Herre gitt opp.

NHH-professor Rolf Jens Brunstad

der, hvor mye det produseres, hva slags dyr bonden har og hvor mange, samt blant annet av størrelsen på åkeren.

- Du har den gamle vitsen om at det bare er landbruksdirektøren og Vår Herre som har oversikten over disse stønadsordningene, og i det siste har også Vår Herre gitt opp. Dette er et utrolig uoversiktlig og komplisert system. Det gjør at det er veldig lett å hevde at bønderne tjener veldig lite, for det er ingen som har oversikt over hva som faktisk foregår, sier professor Rolf Jens Brunstad ved Norges Handelshøyskole, en av landets fremste eksperter på landbrukspolitikken.

Tjener 550.000 kr

Ferske tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at gårdbrukerne hadde en gjennomsnittlig bruttoinntekt på 546.000 kroner i 2012, en økning på 35.000 kroner, eller syv prosent, fra året før. Siden den gang har bøndernes gjennomsnittlige bruttoinntekt garantert økt.

Til sammenligning var gjennomsnittlig årslønn for en heltidsansatt nordmann 489.200 kroner i 2013, ifølge SSB (se tabell side 22), mens årslønnen for industriarbeidere utgjorde rundt 420.000 kroner i fjor. Dette ifølge tall fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.

En av årsakene til at SSBs inntektstall er så mye høyere enn det bønderne selv opererer med, er at de fleste bønder også har andre inntekter enn inntekter kun fra produksjon av mat. Det kan dreie seg om alt fra sivile heltidsstillinger ved siden av gårdsdriften, til deltidsjobber, inntekter fra snømåking, utleie av eiendom, salg og utleie av jakt- og fiskerettigheter, skogsdrift, inntekter fra hytteutleie, vaktmester-tjenester osv.

Tallene fra SSB viser at kun en knapp tredjedel av inntekten til en vanlig bonde kommer fra jordbruket, mens resten er lønn, vedhøst og andre inntekter. De totalt drøyt 42.000 jordbruksbedriftene i landet med såkalt personlig bruker (samordnede bruk

Tilskudd med inntektsvirkning for bønder*

Tilskuddsordning	2013
Driftstilskudd melkeproduksjon	1 361
Produksjonstilskudd husdyr	2 421
Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 247
Beitetilskudd	743
Tilskudd til økologisk landbruk	113
Tilskudd til frøavl	6
Tilskudd til dyreavl	77
Pristilskudd på melk og melkeprodukter	577
Pristilskudd kjøtt	663
Distriktstilskudd egg	7
Distriktstilskudd frukt, bær, grønnsaker og potet	79
Tilskudd til norsk ull	130
Fraktilskudd	344
Tilskudd til fruktlagar	11
Refusjon avløserutgifter ved ferie	1 162
Refusjon avløserutgifter ved sykdom	174
Prisnedskrivning korn	446
Erstatning ved tiltak mot dyresykdommer	41
Utbetalinger fra utviklingsfondet	519
Avsetningstilskudd	30
Tilskudd råvareprisordning	179
Tilskudd erstatninger	41
Regionale miljøprogram	429
Tilskudd miljøv. Spred. husdyrgjødsel	13
Tilskudd til forsøksringer og forskning	1
Tilskudd til kvalitets og salgsfremmende tiltak	7
Tilskudd til sykepengeordning	88
Andre velferdstiltak	59
Tidligpensjonsordning	92
Erstatning rovdyrskader	73
Sum tilskudd over statsbudsjettet	13 131

Kilde: Budsjettneimda for jordbruket

osv. er ikke inkludert) som inngår i statistikkgrunnlaget, varierer mye i størrelse og produksjon, og inkluderer alt fra hobbypreget produksjon til jordbruksbedrifter med millionomsetning.

Enorme forskjeller

Likevel legges det altså til grunn i

Dette får bonden i tilskudd pr. dyr

Dyreslag	Kroner pr. dyr pr. år i 2014
Melkeku nr. 1-16	4028
Melkeku nr. 17-25	2072
Melkeku nr. 26-50	860
Storfe nr. 1-250	800
Melkegeit nr. 1-125	1400
Melkegeit nr. 126-250	512
Ammeku nr. 1-25	4080
Ammeku nr. 26-50	2170
Ammeku nr. 50-	500
Sau og ammegeit over ett år, nr. 1-50	1326
Sau og ammegeit over ett år, nr. 51-100	1070
Sau og ammegeit over ett år, nr. 101-200	347
Sau og ammegeit over ett år, nr. 201-300	210
Utegangersau	210
Avlisgris Sør-Norge unntatt Jæren, nr. 1-35	915
Avlisgris Jæren, nr. 1-35	765
Avlisgris Nord-Norge, nr. 1-35	1202
Slaktegris, unntatt Jæren, nr. 1-1400	23
Slaktegris, Jæren, nr. 1-1400	19
Verpehøner Sør-Norge, nr. 1-5000	10
Verpehøner Nord-Norge, nr. 1-1000	24
Verpehøner Nord-Norge, nr. 1001-5000	10

- Det er veldig lett å hevde at bondene tjener veldig lite, for det er ingen som har oversikt over hva som faktisk foregår.

NHH-professor Rolf Jens Brunstad

årets jordbruksforhandlinger at beregnet gjennomsnittsinntekt for bonden (vederlag til arbeid og kapital) er beskjedne 305.500 kroner i 2014 (for virkningene av årets oppgjør). Tallet er basert på den såkalte totalalkylen i jordbruket. Det er et sektorregnskap, der man enkelt forklart anser norsk

Ku-galskap

Landbruksstøtten kan deles i to hovedgrupper, nemlig tilskudd og skjeringsstøtte. Tilskuddene til sektoren over statsbudsjettet utgjør over 14 milliarder kroner, men kun rundt 13 milliarder anslås å ha inntektsvirkning for bondene. I tabellen som viser jordbruksregnskapet føres dessuten pristilskudd under posten produksjonsinntekter, ikke direkte tilskudd, selv om det i realiteten dreier seg om tilskudd.

Tilskuddene til bondene er delt i ulike undergrupper som produksjonstilskudd og pristilskudd. Produksjonstilskuddet fordeles blant annet på driftstilskudd, som gis til bruk med melk- og storfeproduksjon, arealtilskudd, for å ha gårder over hele landet, husdyrtilskudd for å jevne ut inntektene mellom store og små driftsenheter, og to ulike beitetilskudd. De såkalte distriktstilskuddene skal være hovedvirkemiddelet for å jevne ut bondenes inntektsgrunnlag uavhengig av hvor i landet de produserer mat.

For hvert dyreslag er det igjen ulike tilskuddssatser, som i tillegg varierer med antall dyr på gården.

I tillegg til prisen det er avtalt at bonden skal få for maten han produserer, kommer eventuelle pristilskudd på toppen, som er gradert etter hvor i landet gården ligger. Bonden er for eksempel anslått å få 48,21 kroner pr. kilo storfekjøtt i 2014. Hvis gården befinner seg i området med høyest sats, nemlig sone 5, får han i tillegg 11,9 kroner pr. kilo. Hvis kjøttet er av høy kvalitet, får han et såkalt kvalitetstilskudd for storfekjøtt på 3,70 kroner pr. kilo på toppen.

jordbruk som en stor gård.

Summen av produksjonsinntektene til alle bondene i Norge er budsjettet til 29,8 milliarder i 2014 (for virkningene av oppgjøret). Av denne summen er det bl.a. beregnet at bonden får 4,68 kroner pr. kilo matpoteter, 53,84 kroner pr. kilo kalvekjøtt, 9,67 kroner pr. kilo blomkål osv.

Deretter legger man til den delen av statstilskuddene som anslås å ha inntektsvirkning for bondene, og som ikke kan klassifiseres som pristilskudd. Så trekkes avskrivninger og kapitalkostnader osv. fra totale inntekter inklusive direkte tilskudd, før det igjen deles på antall årsverk – som anslås til høye 47.000 – og tas hensyn til inntektseffekten av jordbruksfradraget for å komme frem til hvor mye et gjennomsnittlig bondeårsverk kaster av seg i året.

Bak det lavt anslåtte tallet på 305.500 kroner for bondens gjennom-

snittslønn skjuler det seg imidlertid store forskjeller. Noen bønder tjener mye, mens andre tjener lite. Budsjettneimda for jordbruksregnskapet referansebruksberegninger – som er beregninger på bruksnivå for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder – viser at en bonde som dyrker 130 dekar med poteter og 429 dekar med korn anslås å få en årsinntekt på over 470.000 kroner i 2014. En melkebonde som har 54 kyr forventes å tjene 410.000 kroner, mens en bonde på Jæren som driver med melkeproduksjon og storfeslakt og har 34 kyr, anslås å tjene knappe 400.000 kroner. Bonden som dyrker 337 dekar med korn anslås å tjene 183.500 kroner pr. årsverk (såkalt vederlag til arbeid og egenkapital inklusive beregnet inntektssverdi før skatt av jordbruksfradraget).

Misvisende tall

NHH-professor Rolf Jens Brunstad mener at SSBs tall gir et riktigere bilde av hvordan bondene har det økonomisk enn det beskjedne inntektstallet som legges til grunn i jordbruksoppgjøret. Det samme mener Normann Aanesland, professor i landbruksøkonomi ved universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) på Ås.

Mitt inntrykk er at på bondene har omtrent samme inntekter som andre grupper i samfunnet. Men det er en mye større spredning i gruppen som består av bønder enn gruppen som består av for eksempel industriarbeidere. Noen bønder er veldig dyktige og tjener godt, mens andre bønder er fryktelig late og sitter hjemme og drikker kaffe omtrent hele tiden på visse tider av året. Mange av bondene er veldig dyktige, men det er også endel bønder som gjør veldig lite og lever på subsidier, sier Aanesland.

Brunstad mener at det lave inntektstallet som legges til grunn i jordbruksforhandlingene er misvisende.

Beregningen som viser en inntekt på rundt 305.000 kroner er litt kunstig, blant annet fordi den er basert på normeringer. Det er ganske mange som har full jobb og driver et gårdsbruk på si, selv om gårdsbrukene ofte er normert til å være bortimot ett årsverk. Så man kan spørre seg hvor realistisk den normeringen er. Hvis du kan ha full jobb ved siden av å drive et bruk som er normert til ett årsverk, er det opplagt at denne normeringen ikke har noe med virkeligheten å gjøre, mener Brunstad.

Han sier at det alltid har vært slik at de fleste bønder har hatt andre inntek-

- NORGE PÅ VERDENSTOPPEN: - Så viktig jeg vet er Norge det landet i verden som har det mest kompliserte inntektsgrunnlaget i landbruket. Det er ingen andre land i verden som driver med jordbruksforhandlinger tilsvarende de norske. Det er bare en helt utrolig sak, sier professor i landbruksøkonomi, Normann Aanesland. FOTO: ANDREAS KLEMSDAL

ter ved siden av gårdsdriften.

Hvis man skal se på hvor rimelig godtgjørelsen for jordbruksarbeidere, er må man undersøke hva de med rimelighet kan klare å tjene utenom, altså hva de faktisk tjener. Hvis en person driver et gårdsbruk som er normert til 1,2 årsverk og likevel har en jobb ved siden av, gir det ikke mening. Jeg vil

- Konsulenter innenfor landbruket har fortalt at de er glade for at systemet er blitt så komplisert, slik at ikke andre skjønner dette. De vil jo gjerne at bondene skal få mye penger.

Professor Normann Aanesland

anta at endel av de normeringene som er lagt til grunn i beregningen som viser en inntekt på 305.000 kroner er feil, de er for høye. Dessuten er det enorme forskjeller mellom bondene. Når det gjelder leiddrevne kornbruk på Østlandet, kan en person drive halvannet årsverk på gården og i tillegg ha jobb utenom, så disse bondene kan tjene enormt, mens en bonde som driver et deltidsbruk med vinterforing av sauer

på Vestlandet, tjener lite, sier Brunstad.

Enormt byråkrati

Landbruksystemet i Norge består som kjent av et vell av reguleringer og støtteordninger. En bonde fra Gudbrandsdalen som har 13 kyr og kun driver med melkeproduksjon og storfeslakt, får for eksempel driftstillegg på 122.000 kroner i året, 4.028 kroner i tilskudd pr. melkeku, beitetilskudd på 445 kroner pr. dyr, 396 kroner pr. dyr på utmarksbeite, pluss arealtilskudd for grovfor som utgjør 233 kroner pr. dekar gressareal. Videre får han kulturlandskapstilskudd, refusjon for å ha hatt avløser ved ferie og sykdom, miljøtilskudd og evt. tilskudd til økologisk drift, erstatning for avlingssvikt og muligens også endel andre tilskudd som for eksempel tilbys av kommunen og/eller fylkeskommunen.

I tillegg til prisen det er avtalt at bonden skal få for storfekjøttet, nemlig eksakt 48,21 kroner pr. kilo, får han både distriktstilskudd for kjøtt på 4,55 kroner pr. kilo slakt, pluss grunnstilskudd for storfeslakt, et såkalt kvalitetstilskudd, på 3,70 kroner pr. kilo slakt.

Hver melkeku kan anslås å produsere rundt 7.000 liter i året, og for kumelken får han – i tillegg til tilskuddet på 4.028 kroner pr. melkeku – 4,95

kroner pr. liter, pluss et eventuelt pristilskudd/distriktstilskudd pr. liter avhengig av hvor i landet gården ligger. Jæren kvalifiserer for eksempel ikke til distriktstilskudd for melk, mens bonden fra Gudbrandsdalen får rundt 0,40 kroner pr. liter og bonden fra Finnmark får hele 1,80 kroner pr. liter. Dvs. at den totale inntekten pr. melkeku pr. år blir cirka 38.700 kroner for en bonde som ikke har krav på pristilskudd, og 51.300 kroner for en bonde som har krav på høyeste distriktstilskuddssats for melk.

En bonde som i tillegg dyrker korn, grønnsaker eller poteter, får ulike arealtilskudd også for den delen av virksomheten. Bonden som i tillegg har sauer, ammegeiter, melkegeiter, utegangersauer, avlsgriiser, slaktegriiser eller verpehøner, blir avlønnet etter andre spesifiserte satser for husdyrtilskudd (se tabell 20).

- En helt utrolig sak!

Virvaret av ulike stønads- og tilskuddsordninger gjør det nærmest komplett umulig for utenforstående å regne seg frem til hva bøndene faktisk tjener.

- Konsulenter innenfor landbruket har fortalt at de er glade for at systemet er blitt så komplisert, slik at ikke andre skjønner dette. De vil jo gjerne at bøndene skal få mye penger, sier Aanesland.

Så vidt landbruksprofessoren vet, er Norge det landet i verden som har det mest kompliserte inntektsgrunnlaget i landbruket.

- Det er ingen andre land i verden som prøver å gi bonden likestilling og driver med jordbruksforhandlinger tilsvarende de norske. Det er bare en helt utrolig sak, og skyldes at Norge er et veldig rikt land og har råd til å bruke pengene på denne måten, sier Aanesland.

Brunstad istemmer:

- Dette er et ekstremt komplisert system. Om dette er gjort bevisst eller ikke, har jeg bare min personlige mening om, sier Brunstad.

Koster fleisk

Jordbruket har altså i utgangspunktet to inntektskilder, nemlig overføringer fra staten, som i dag utgjør drøyt 14 milliarder kroner, der rundt 13 milliarder anslås å ha inntektsvirkning for bøndene, og priser i markedet. Begge deler forhandles det om i jordbruksoppjøret.

Bøndene krevde som kjent 1,5 milliarder kroner mer i åpningskravet - fordelt på ekstra statsstøtte, økte priser og nye skatteuttak - mens regjeringens

tilbud innebærer at tilskuddet til næringen over statsbudsjettet kuttes med 250 millioner kroner, og at bøndene kan ta ut 340 millioner kroner i økte priser. I tillegg kom staten med en rekke forslag til forenklinger i landbruksystemet, forslag som tilsynelatende ikke falt i god jord hos bondeorganisasjonene.

Mens overføringene til bøndene har økt, har antall bønder jevnt og trutt gått ned de siste årene. Det betyr at årlig støtte pr. bonde øker. Overføringene over statsbudsjettet som anslås å ha inntektsvirkning for bonden, tilsvarende alene en årlig støtte på rundt 280.000 kroner pr. årsverk. Da har vi brukt det høye årsverkstallet på 47.000 som er langt til grunn av Budsjett-nemnda for jordbruket i år, et tall som stadig faller og dermed bidrar til økt støtte pr. årsverk dersom tilskuddene ikke kuttes tilsvarende.

Når nettoinntekten for bøndene samtidig anslås til 305.500 kroner, vil det si at det bonden får ved salg av maten nesten blir borte i rene kostnader.

Dersom man også inkluderer skjeringsstøtten i form av importreguleringer og skyhøye tollsats, utgjør støttenivået pr. bondeårsverk bortimot en halv million kroner. Når avlønningen er flere hundre tusen kroner lavere, gir det et bilde på hvor lav produktiviteten er.

- Støtten utgjør 22 mrd.

- OECD har beregnet at landbruksstøtten totalt koster det norske samfunnet rundt 22 milliarder kroner årlig, sier Brunstad.

Da har de medregnet støtten som ligger i at vi er skjermet mot utenlandsk konkurranse via tollmurer og importforbud.

- Den samlede støtten har holdt seg forbausende stabil i lengre tid, men antall bruk går ned for hvert år. Det vil si at støtten pr. bruk stiger hele tiden. I 2004 regnet jeg ut at et standard hushold på fire personer betalte rundt 18.000 kroner pr. år for å holde jordbruket gående. 10.000 kroner var i form av skatt, fordi statsstøtten skal finansieres. Resten av støtten, altså 8.000 kroner, var kostnader i form av høyere matvarepriser enn man ellers ville hatt, altså skjeringsstøtten. Siden den gang har nok støtten økt litt samtidig som befolkningen har økt litt, så jeg vil anta at tallene ligger på omtrent samme nivået i dag, sier Brunstad.

- Regnestykkene viser at det nærmest hadde vært like lønnsomt å sende bøndene en sjekk fra staten i posten i stedet for at de arbeider?

Gjennomsnittlig årslønn for alle ansatte	
	Årslønn 2013
Alle områder	489 200
Fiskeoppdrett	472 400
Olje- og gassutvinning	764 400
Industri	489 600
Kraftforsyning	589 300
Vann, avløp og renovasjon	458 200
Bygge- og anleggsvirksomhet	457 200
Varehandel	433 800
Samferdsel	477 900
Hotell og restaurant	339 700
Informasjon og kommunikasjon	624 500
Finanstjenester	681 700
Omsetning og drift av fast eiendom	589 200
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	627 700
Forretningsmessig tjenesteyting	409 500
Undervisning	467 700
Helse- og sosialtjenester	424 800
Kultur, underholdning og fritid	440 400
Personlige tjenester	437 500
Staten	509 700
Kommune og fylkeskommune	452 200
Helseforetak	507 200

Kilde: Statistisk sentralbyrå.
Tall pr. heltidsekvivalent.

- Ja, det er ikke direkte feil å regne på den måten. Men jordbrukspolitikken drives av én grunn. Den er at man mener at jordbruket har positive eksterne effekter når det gjelder matvaresikkerhet og forsyningssikkerhet, og at det skaper et åpent og vakkert landskap, eventuelt også at det bidrar til sysselsetting i distriktene. Så selv om bøndene har bortimot negativ produktivitet hvis man bare ser på markedsverdien av det de produserer, er det ikke sikkert at de kommer så galt ut hvis man regner ut verdien av disse eksterne effektene. Det er helt i tråd med samfunnsøkonomisk teori at man skal subsidiere næringer som har positive eksterne effekter. Problemet er bare at subsidiesystemet antageligvis er så komplisert at det er ineffektivt av den grunn og blir dyrere enn det hadde behøvd å være, sier Brunstad.